

ФОРМУВАННЯ У ПЕДАГОГІВ РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ І ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Любов Гончаренко, викладач

Південноукраїнського регіонального інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів
м.Херсон

ФОРМУВАННЯ У ПЕДАГОГІВ РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ І ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті аналізуються навчальні дисципліни інститутів післядипломної освіти, у контексті яких розглядаються проблеми культури і полікультурності. Основою стає важливість вивчення даних проблем у рамках різних дисциплін.

Постановка проблеми. Проблеми культури і полікультурності сьогодні стають усе актуальнішими. Це зумовлено активною взаємодією людей у різних сферах: соціальній, політичній, економічній, культурній.

Дані проблеми не є новими. Їх розв'язанням займалися давньогрецькі філософи, педагогі-гуманісти та інші. В кожну історичну епоху “культура” і “полікультурність” розглядалися відповідно до потреб тогочасних суспільств. У сучасних умовах важливість даних проблем зумовили інтегративні процеси, які об'єднують людей у полікультурні спільноти. У таких спільнотах взаємодіють представники різних культурних, етнічних, релігійних груп. Позитивні стосунки між людьми, що належать до різних груп, будуть залежати від готовності особистостей жити у полікультурному середовищі.

Сьогодні важлива роль у формуванні такої готовності відводиться системі освіти, яка, в свою чергу, потребує висококваліфікованих спеціалістів з проблем полікультурності. Готувати таких спеціалістів покликані вищі навчальні заклади педагогічного спрямування та інститути післядипломної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культура стала об'єктом дослідження багатьох науковців, серед них: Є.Баллер, Л.Коган, Л.Круглова, В.Давидович, В.Жаріков, Н.Злобін, С.Анісімов, В.Блюмкін та інші.

Проблемами полікультурності переймаються вчені: Д.Бенкс, Д.Голлнік, Р.Гарсія, К.Ірвін, Г.Гасанов, С.Наушабаєва, М.Красовицький та багато інших.

Метою статті є розгляд процесу формування у педагогів розуміння проблем культури і полікультурності через навчальні предмети інститутів післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в інститутах вивчають низку предметів, у яких розкриваються питання культури та полікультурності.

В одних – ці проблеми розглядаються опосередковано, в інших є головними. До останніх належать соціальні науки, де вищезазначені питання посідають одне з вагомих місць.

Жоден окремо взятий предмет не може ґрунтовно розкрити всі аспекти культури та полікультурності, тому має спиратися на результати дослідження інших наук. Отже, для формування у педагогів розуміння вищезазначених проблем необхідно керуватися міждисциплінарним підходом у викладанні, який дасть можливість освітянам здобути цілісне уявлення про проблеми культури та полікультурності.

Щоб сформувати у педагогів правильне розуміння проблем культури і полікультурності необхідно, в першу чергу, розібратися з термінологією. Тож, поняття “культура” у первинному значенні означало обробіток, догляд землі (лат. agri culture). Згодом воно набуло переносного значення – догляд, удосконалення тілесно-духовних схильностей та здібностей людини (лат. cultura amini). “Культура” зазнає значних змін у процесі еволюції, тому цей термін, з часом набуває значення, яке відображає сукупність проявів життя та творчості певного народу. Сьогодні це поняття охоплює величезний світ явищ і є об'єктом дослідження різних наук. Відповідно кожна галузь тлумачить цей термін по-своєму (зараз визначень більше 500).

Педагогу варто збагнути, що будь-яка наука у процесі розвитку визначала відповідні напрямки у дослідженні культури. Так, у ХХ столітті вчені, що працювали у різних наукових сферах, звернули особливу увагу на вивчення розмаїття культурного оформлення людиною свого існування та на відмінності між культурними спільнотами. У цьому ж столітті науковці, відійшовши від розгляду стійких культурних елементів, які в незмінному вигляді існували у всіх культурах, перейшли на новий рівень вивчення феномену культури, який полягав у визначенні

ФОРМУВАННЯ У ПЕДАГОГІВ РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ І ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

багатоманітності культурного оформлення людського життя. На основі цього виникає новий підхід у розгляді феномену культури – плюралістичний. Його прихильниками були Б.Спіноза, П.Паскаль, Т.Гоббс, Д.Дьюї, М.Вебер та інші. У межах цього підходу культура розглядається як важлива ланка, що об'єднує країни, цивілізації, особистості. Саме плюралізм спонукав до визнання полікультурності світу, який складається з багатоетнічних суспільств. “Полікультурне суспільство – найважливіша й основна категорія соціальної філософії й теоретичної соціології, що означає історично конкретний тип соціальної системи, яка припускає об'єднання людей різноманітних національностей з усією сукупністю форм взаємодії і взаємозалежностей, де економіка виконує функцію адаптації, політика – досягнення мети, а культурні символи – підтримки зразка взаємодій у системі” [6, 56].

Сформувати у педагогів розуміння проблем культури і полікультурності, можна через такі навчальні предмети інституту післядипломної освіти, як філософія, історія, соціологія, культурологія, психологія, педагогіка.

У філософії до розв'язання проблем культури та полікультурності зверталось не одне покоління науковців, які протягом століть порушували важливу проблему: що таке культура в цілому? “Культура – (лат. *cultura* – обробіток, вирощування) сукупність матеріальних та духовних цінностей, які створені і створюються людиною в процесі суспільно-історичної практики і які характеризують історично досягнуту ступінь у розвитку суспільства” [9, 91].

Вивчаючи цей навчальний предмет, педагоги усвідомлюють, що філософія шукає нових підходів, які б не тільки визнавали право кожної культури на існування, а й забезпечили діалог між культурами, що привів би до взаємозбагачення і розвитку культурних спільнот.

Філософія допоможе освітянам збагнути поняття “діалог культур”, яке розкриває можливість для розуміння будь-якої культури лише у співвідношенні з іншими, визначає важливість взаєморозуміння людей різних етнічних груп [10].

Учителю важливо знати, що у філософії кожна культура розглядається як складний організм, тому неможливо їх розподілити на високорозвинені чи примітивні. Завдяки цьому культури, які сприймалися як недосконалі, почали вивчатися як такі, що відрізняються одна від одної.

Протягом століть у філософії змінюються підходи у вивченні культури. Сьогодні такі зміни особливо відчутні. Для педагогів, які працюють

у сучасних умовах, важливо знати, що зараз філософи шукають шляхів розв'язання проблем взаємодії між людьми. Такі стосунки мають базуватися не лише на визнанні права кожної культури на існування, а й на рівноправному діалозі, який має привести до взаємозбагачення і розвитку культурних спільнот.

Отже, філософія допоможе педагогу розглянути культуру, як світ у якому людина знаходить себе, а людство як цінність, яка складається із рівноцінних культурних спільнот, які мають будувати стосунки у вигляді діалогу культур.

Соціологія знайомить освітян з культурними спільнотами, які в контексті цієї науки розглядаються з боку функціонування у конкретній системі суспільних стосунків і як механізм передачі соціального досвіду. Особливої уваги соціологічна наука надає проблемам стосунків між соціокультурними спільнотами, людиною та суспільством, людиною та природою [7].

Через даний навчальний предмет учителі ознайомляться з питаннями, пов'язаними із принципами, структурою, рівнями, механізмами, системами взаємодії культур, зі зміною культур під час взаємодії; з проблемою взаємодії та взаємовпливу в полікультурному просторі; з питанням оцінки людьми іншої культури; з формуванням національної ідентичності.

Особливістю історичної науки є те, що вона розглядає становлення єдиного історичного простору. Завдяки історії педагоги знайомляться з культурами минулого. Цей навчальний предмет розкриває обмеженість первісного суспільства, шляхи формування сучасних спільнот тощо, а головне – показує процес становлення міжкультурних стосунків. Заселення нових територій спонукало людей до контактів з іншими народами, що приводило до об'єднання у держави. Колонізація земель посилила взаємовплив культур та цивілізацій. Народи почали обмінюватися один з одним матеріальними і духовними цінностями. Під час такого обміну відбувалися взаємовплив та збагачення культур. Згодом виникають економічні зв'язки, що приводять до зближення. З появою торгівлі відбувається не тільки обмін товарами між людьми, а й передача культурних, наукових цінностей.

Історичні дані допомагають зрозуміти працівникам освіти наслідки впливу однієї культури на іншу, наприклад, європейської на інші регіони світу.

Історія має величезний фактичний матеріал, що сприяє усвідомленню педагогами процесів

ФОРМУВАННЯ У ПЕДАГОГІВ РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ І ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

становлення та розвитку полікультурного середовища. Саме історична наука при вивченні полікультурних спільнот надає важливого значення процесам їх становлення у часі та просторі.

У середині ХХ століття сформувалася самостійна наука – культурологія. До неї проблемами культури переймалися всі науки про людину і суспільство. Предметом культурології є культура, її визначення, філософське обґрунтування її природи, походження, типологія.

Головною проблемою, з якою ознайомляться освітяни, вивчаючи даний предмет, є проблема діалогу культур у полікультурному середовищі. Важливість цього питання беззаперечна, оскільки діалог, будучи прийнятною формою спілкування, орієнтований у майбутнє і передбачає глибокі знання про духовну структуру та інтелектуальну систему суспільства, з яким здійснюється діалог. У культурології, досліджуючи “діалог культур”, звертається увага на передумови, які роблять його реальним (такий діалог приводить до розуміння іншої культури). Першою умовою є визнання того факту, що в світі не існує культури, яка б не мала жодної спільної риси зі світовою культурою. Другою – подолання бар’єрів, які виникають під час переходу із однієї культури в іншу. Третьою – позбавлення “образу ворога” [1].

Отже, в межах цього навчального предмету учителі мають можливість розглянути суперечливі питання про розмаїття прогресу культур.

Психологія аналізує культуру за такими аспектами: 1) морфологічним (як систему); 2) функціональним (як спосіб діяльності); 3) аксіологічним (як цінність); 4) типологічним (як історичну цінність); 5) світоглядним (як світовідношення); 6) гуманістичним (як сфера самоцінності людини) [5]. Вивчення кожного з цих аспектів дасть педагогу можливість набути цілісного уявлення про культуру.

Психологічна наука ознайомила педагогів з проблеми міжкультурної взаємодії. Вчені почали цікавитися цим питанням після масових міграцій, що тривали у післявоєнні роки. Під час переселень люди мали адаптуватися до нового культурного середовища. Таке пристосування і стало предметом дослідження психологів, зокрема патологічні феномени, пов’язані з цим процесом (невростичні та психосоматичні розлади). Особливу увагу науковці надавали таким почуттям: задоволення, психічного добробуту та душевного здоров’я [8].

Працівники освіти у межах даної науки можуть ознайомитися із загальними категоріями наслідків міжкультурних контактів, які у 80-х роках ХХ століття виділив С.Бокнер:

1) геноцид, тобто знищення групи, що протистоїть;

2) асиміляція, тобто поступове добровільне або примусове прийняття культурних норм домінуючої групи аж до повного злиття з нею;

3) сегрегація, тобто курс на окремий розвиток культур;

4) інтеграція, тобто збереження групами своєї культурної ідентичності під час об’єднання у нове середовище [8].

На основі даної моделі педагог обирає свою категорію, від якої залежатиме результат взаємодії. Найприйнятнішою формою міжкультурних контактів, на думку не лише психологів, а й філософів, соціологів, істориків, є інтеграція, яка дає можливість учасникам взаємодії зберегти свою культурно-етнічну ідентичність.

Важливого значення у межах цього навчального предмету надають розробці механізмів підготовки індивідів до міжкультурних контактів. У цьому напрямку психологія переплітається з педагогікою, оскільки, під час підготовки використовує педагогічні методи навчання.

З проблемами міжкультурної взаємодії працівники освіти ознайомлюються з розділів психології, які присвячені питанням агресії. Вивчення таких розділів важливе, оскільки, агресія детермінована соціальними факторами: расовою, національною і культурно-соціальною приналежністю. Знаючи про це, педагоги можуть запобігти формуванню у молодого покоління расизму, націоналізму, шовінізму.

Психологія не ігнорує питань, пов’язаних із психологічною відмінністю між представниками різних культурних спільнот. Знаючи про такі відмінності, освітянам буде легко виховувати школярів у дусі толерантності.

Вивчаючи психологію, педагоги набудуть уявлення про упередження, які багато в чому визначають стиль поведінки щодо оточуючих. Формування упереджень пов’язане з потребою особистості визначити своє становище щодо інших людей, соціальних груп, культур, етносів. Отже, набувши знань про упередження, працівник освіти зможе пояснити ставлення представників одного етносу до іншого, носіїв домінуючої культури – до представників культури меншин.

У психології початку ХХ століття сформувався особливий напрямок – етнічна психологія. Виникнення його спричинене посиленнями міграційними процесами, поширенням міжнаціональних конфліктів, а також активністю міжнародних контактів. Відповідно, у межах цього напрямку учителі мають змогу розглянути питання,

ФОРМУВАННЯ У ПЕДАГОГІВ РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ І ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

пов'язані зі зміною психологічної характеристики людини в результаті взаємодії, адаптацією особистостей до нових соціокультурних умов тощо.

Не менш важливим навчальним предметом інституту післядипломної освіти є педагогіка, в межах якої також активно розглядаються проблеми культури та полікультурності.

Особливого значення у даній науці надається педагогічній культурі вчителя, у якій втілені “духовні цінності освіти і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах” [3, 140].

Для визначення сутності педагогічної культури дана наука спирається на філософські підходи, які визначають місце людини в культурі: аксіологічний, де культура розуміється як сукупність матеріальних та духовних цінностей, що створені людством; діяльнісний, де під культурою розуміються, у першу чергу, творчі здібності, сутність самої людини; методологічний, предметом дослідження якого є питання, пов'язані із загальною характеристикою культури як універсальної властивості суспільного життя людей.

У сучасній системі освіти домінуючим є культурологічний підхід, який орієнтує освіту на діалог з культурою людини як її творця та суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку. Тож освітяни мають самі бути готовими до ведення конструктивного діалогу і в подальшому навчити цього підростаючого покоління.

Сучасні інтегративні процеси ставлять особистість на межі культур, взаємодія з якими вимагає від неї діалогічності, розуміння, поваги до культурної ідентичності інших людей. Сьогодні такі риси особистість має здобувати в освітніх закладах, які покликані навчити людей жити у відкритому полікультурному суспільстві. Тож система освіти має розв'язувати всі питання, пов'язані із полікультурною освітою.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що питання культури і полікультурності є об'єктом дослідження багатьох навчальних дисциплін. Серед них – соціологія, філософія, історія, культурологія, психологія, педагогіка – галузі, в яких ці поняття посідають провідне місце. Кожна з цих дисциплін спирається на результати дослідження інших, тому разом дають точне, повне уявлення про дані феномени.

Стаття не висчерпує всі аспекти проблеми,

тому виникає необхідність подальшого її дослідження. Варто розкрити, як питання культури та полікультурності досліджується природничо-математичними науками; розробити методичні рекомендації для слухачів курсів підвищення кваліфікації щодо впровадження полікультурної освіти.

1. *Введение в культурологию: Учебное пособие для вузов.* – М., 1995. – 336 с.

2. *Миттер В. Многокультурное образование и междисциплинарный подход // Перспективы. Вопросы образования.* – 1993. – № 1. – С.37–41

3. *Наушабаева С.У. Проблема поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса) // Педагогика.* – 1993. – № 1. – С.104–109

4. *Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України.* – 2002. – №33. – С.4

5. *Психологічний словник/за ред. В.І. Войтка.* – К.: Вища школа, 1982. – С.84

6. *Рудь М.В. Формування громадянських якостей старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (в умовах полікультурного регіону). Дис...канд. пед. наук.* – Луганськ. – 2002. – С.5

7. *Социология. Наука об обществе: Учебное пособие.* – Харьков., 1996. – 688 с.

8. *Стефаненко Т.Г. Адаптация к новой культурной среде и пути ее оптимизации // Введение в практическую социальную психологию.* – М., 1994. – С.114 – 126

9. *Философский словарь* Под. ред. И.Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1981. – С.91

10. *Философия: Учебник для высших учебных заведений* – М., 1996. – 537 с.

11. *Яспер К. Смысл и назначение истории* – М., Просвещение. – 1994. – 527 с.

Херсонська область. Дніпровські плавні в районі Херсону.
